

พันธะทางสังคมของอุดมศึกษาไทย: วิธีปฏิบัติและความท้าทาย

Social Engagement in Thai Higher Education: Practice and Challenges

ญาดา วะตะ^{1,*} สุภาพ ฉัตรภรณ์² และ ฟองพรรณ ตรัยมงคลกุล³
Yada Wata^{1,*}, Suparp Chatraphorn² and Pongpan Traimongkolkul³

ABSTRACT

A mixed methodology of quantitative and qualitative research was undertaken to analyze the ideology and mission on social engagement in Thai higher education and international higher education, and to examine the practice and challenges of social engagement from a case study of Kasetsart University, Kamphaeng Saen campus. A survey was employed to collect quantitative data from 184 professors and 360 students. The data were analyzed using descriptive statistics and a *t*-test. In addition, qualitative information was collected through interviews from the key informants—15 professors and 5 students—obtained by the snowball sampling technique. Content analysis was conducted afterwards.

The findings were: 1) The ideology and mission on social engagement in the United States higher education are clearly stated and identified. These are cooperation and collaboration with, partnership with, and responsibility to the community and society, whereas Thai higher education aims to develop the nation, solve problems, promote leadership and be responsible for society. 2) Social engagement practice is administered in accordance with the university identity. This includes connecting the university mission with the community through interdependence, being responsible for the university commitment to the community and society, and transferring appropriate knowledge and innovation. 3) The professors' role was consistent with the university mission through teaching, conducting research, and community service. This includes encouraging students to participate in community activities and working in partnership. 4) The leaders' role

1 โครงการปริญญาเอก การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม 73140

Doctoral Program in Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University, Kamphaeng Saen campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand.

2 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

3 สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม 73140

Department of Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University, Kamphaeng Saen campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: kasocuteka@gmail.com

involves the university having established new projects for community participation, and promoting researchers to transfer knowledge for the benefit of the community. 5) The students' role involves students participating in the community activities. 6) The expectation of the professors is that the university should take the role as a leader and in providing learning resources, and use the technology to solve community problems. The students' expectation was that graduates should use their knowledge in response to the needs of the community and society. 7) The challenges in social engagement faced by higher education are related to professors' characteristics, lack of a major plan for the university, and lack of community faith. Most importantly, the university ideology needs to meet community's goals.

Keywords: social engagement, higher education

บทคัดย่อ

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสม คือการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อ 1) วิเคราะห์อุดมการณ์และพันธกิจด้านพันธะทางสังคม ของมหาวิทยาลัยในระดับสากลและมหาวิทยาลัยไทย และ 2) ศึกษาบทเรียนวิถีปฏิบัติและความท้าทายของมหาวิทยาลัยไทยในด้านพันธะทางสังคม ถอดบทเรียนจากกรณีตัวอย่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากอาจารย์ 184 คน และนิสิต 360 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และ t-test สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย อาจารย์ 15 คน และนิสิต 5 คน ด้วยการเลือกแบบ snowball ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า 1) อุดมการณ์: มหาวิทยาลัยของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจด้านพันธะทางสังคมค่อนข้างชัดเจน อาทิ การมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนและสังคม ความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วน และความผิชอบต่อสังคม ขณะที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีการระบุไว้เพียงสั้นๆ ว่ามีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ แก้ปัญหา และเป็นผู้ชี้นำทางสังคม รวมทั้งการมีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม 2) วิถีปฏิบัติด้านพันธะทางสังคม มีการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การรับใช้ชุมชน การเชื่อมโยงพันธกิจหลัก

ของมหาวิทยาลัยกับการทำงานในชุมชนในลักษณะของการเอื้อประโยชน์ต่อกัน และความรับผิดชอบต่อการพัฒนาที่มีต่อชุมชนและสังคม นำความรู้และนวัตกรรมใหม่ถ่ายทอดสู่ชุมชนและสังคม 3) บทบาทด้านพันธะทางสังคมของอาจารย์ สอดคล้องกับการกิจหลักของมหาวิทยาลัย คือ การสอน การวิจัย และการบริการทางวิชาการ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชนและสังคม และทำงานในฐานะหุ้นส่วนกับชุมชนและสังคม โดยอุดมการณ์การทำงานด้านพันธะทางสังคมของอาจารย์มีความสอดคล้องกับอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย 4) บทบาทผู้นำมหาวิทยาลัยมีโครงการให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วม และส่งเสริมให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยใช้ความรู้ความสามารถให้มีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม 5) บทบาทของนิสิต นิสิตเข้าไปทำงานและเรียนรู้ในชุมชนและสังคมโดยการฝึกงานตามหลักสูตร และกิจกรรมค่ายอาสา 6) ความคาดหวังอาจารย์มีคาดหวังให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้นำ เป็นแหล่งเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ประชาชน ส่วนนิสิตคาดหวังให้บัณฑิตใช้ความรู้ความสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคม และ 7) ประเด็นที่มีความท้าทายต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม ผลการวิจัยพบปัญหาด้านตัวอาจารย์ ปัญหาด้านมหาวิทยาลัยขาดแผนแม่บทในการดำเนินงาน ชุมชนขาดความศรัทธาต่อมหาวิทยาลัย อุดมการณ์และเป้าหมายของชุมชน

และมหาวิทยาลัยไม่สอดคล้องกัน

คำสำคัญ : พันธะทางสังคม อุดมศึกษา

บทนำ

การศึกษาของคนตะวันตกในยุคเริ่มแรกก่อนก่อตั้งมหาวิทยาลัยเป็นเพียงการรวมกันของกลุ่มคนที่ศึกษาเฉพาะเรื่องราวที่สนใจ รูปแบบการศึกษามีลักษณะแยกออกจากการทำงานและชีวิตจริง มุ่งเน้นแต่การสอน ต่อมาภายหลัง ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มเกิดแนวคิดใหม่ที่ว่าความรู้จะอยู่เพียงแต่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น ไม่เหมาะสม อีกทั้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การอุดมศึกษาในกลุ่มประเทศตะวันตกและสหรัฐอเมริกามุ่งเน้นการศึกษาที่สัมพันธ์กับงานและชีวิตจริง โดยมุ่งเน้นในประเด็นของการทำประโยชน์ให้แก่สังคมมากขึ้น (ไพฑูรย์, 2548)

การเรียนการสอนในปัจจุบันไม่อยู่เพียงแต่ในห้องเรียน แต่ส่งเสริมให้บัณฑิตศึกษาเรียนรู้เรื่องราวในชุมชนและสังคม มหาวิทยาลัยทั่วโลกได้ส่งเสริมบทบาทการบริการในระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับนานาชาติมากขึ้น ทั้งในการสอน และการวิจัยต้องสัมพันธ์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น (Tran, 2003) ต่อมาบทบาทหน้าที่ดังกล่าวกลายเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยที่นอกเหนือจากการสอนและการวิจัย คือ การมีภาระผูกพันต่อสังคมและชุมชนรอบด้าน หรือที่เรียกว่า **พันธกิจทางสังคม** การมีภาระผูกพันหรือพันธะทางสังคมไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องปฏิบัติต่อสังคม เพราะความแข็งแกร่งและความหลากหลายทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม นอกจากนี้ภารกิจด้านพันธะทางสังคมยังเป็นการสะท้อนนโยบายเชิงปฏิบัติของมหาวิทยาลัยที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมรอบข้างในบทบาทของการเป็นหุ้นส่วนกับชุมชน นำองค์ความรู้ทางวิชาการ และ

แหล่งทรัพยากรของมหาวิทยาลัยมาสร้างเป็นผลผลิตหรือนวัตกรรมเพื่อช่วยแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง (Goldsworthy, 2006)

พันธะทางสังคมเป็นคำที่มีจุดเริ่มต้นจากสหรัฐอเมริกาซึ่งต้องการตอบคำถามที่ว่ามหาวิทยาลัยให้อะไรกับชุมชนท้องถิ่นบ้าง หรือเป็นเพียงการบริการทางวิชาการเท่านั้น ทั้งนี้คำว่าพันธะทางสังคมมีความหมายกว้างและครอบคลุมมากกว่าบริการวิชาการ เนื่องจาก แนวคิดภารกิจการบริการสังคมมีจุดเน้นที่การถ่ายทอดความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในมหาวิทยาลัยไปสู่ประชาชน ซึ่งถือเป็นบทบาทที่นอกเหนือจากภารกิจการสอนและการวิจัย ขณะที่แนวคิดพันธะทางสังคม มุ่งเน้นการส่งผ่านความรู้ระหว่างนักวิจัยกับชุมชน โดยมหาวิทยาลัยยอมรับและเห็นคุณค่าในองค์ความรู้และทักษะความสามารถของคนในชุมชน (Dubb, 2007) หลักการสำคัญของพันธะทางสังคม คือ การทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วน (partnership model) ที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ พันธะทางสังคมยังมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากการบริการสังคม คือ การเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่บูรณาการกิจกรรมการสอนและการวิจัยเข้าไว้ด้วยกัน (Adams, Badenhorst, & Berman, 2005)

สำหรับประเทศไทย ในอดีตการพัฒนาประเทศเน้นการพัฒนาความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สถาบันอุดมศึกษาเป็นเพียงสถาบันที่ให้การศึกษาวิชาชีพพระดับสูง แต่ไม่สามารถมีบทบาทในการชี้นำ และแก้ปัญหาสังคมได้ เพราะไม่มีพันธกิจต่อสังคมในฐานะผู้ร่วมสัญญาประชาคมเดียวกัน (กฤษณพงศ์, 2532) ต่อมาได้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ที่แท้จริงของมหาวิทยาลัย จนก่อให้เกิดคำถามขึ้นว่า มหาวิทยาลัยให้อะไรแก่สังคมบ้าง หรือเป็นดังคาสบประมาทของนักการศึกษาที่กล่าวว่ามหาวิทยาลัยเป็นเพียงหอคอยงาช้าง และเป็น

อุดมศึกษาเชิงพาณิชย์ที่ตอบโจทย์ทางเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น ส่งผลให้นักวิชาการเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาต่อสังคมไทยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เป็นต้นมา มีการมุ่งเน้นการพัฒนาตัวคนเป็นหลัก และมีการผลักดันให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้นำทางปัญญาของสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาได้นำแนวคิดพันธะทางสังคมมาปรับใช้กับบทบาทของมหาวิทยาลัย

จากตัวอย่างงานวิจัยของ Boothroyd and Fryer (2004) ที่วิจัยร่วมกับประเทศไทย คือ Thailand's Government-Sponsored Programs: Walailak's Experience เกี่ยวกับการร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับสถาบันการศึกษา 15 แห่ง ในประเทศไทย จัดโครงการสำหรับนิสิตนักศึกษาที่กำลังจะจบการศึกษาให้ทำงานร่วมกับชุมชน เรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ชาวบ้านมีการบริหารจัดการเงินทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างแท้จริง สอนให้ชาวบ้านเรียนรู้การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนธุรกิจ และการจัดการ เป็นต้น สำหรับงานวิจัยอื่น ๆ ยังไม่พบว่ามีการใช้คำว่าพันธะทางสังคม หรือพันธะชุมชน ในขณะที่ประเทศทางตะวันตกและอเมริกาให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก งานวิจัยของประเทศไทยที่พบมักใช้คำว่า การมีส่วนร่วม หรือการร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน สังคม เช่น เวนนิตย์ (2550) ศึกษา การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา และ ไพเราะ (2549) ศึกษา การพัฒนาแผนกลยุทธ์ของสถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่นที่เน้นความร่วมมือกับชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการป้องกันการติดยาเสพติด เป็นต้น แสดงถึงการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกับชุมชน ในแง่ของการรับใช้และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

การทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาไม่พบงานวิจัยที่สะท้อนภาพรวมของการดำเนินงานด้านพันธะ

ทางสังคมของมหาวิทยาลัยทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นแผนการดำเนินงาน งานวิจัยและรูปแบบการเรียนการสอน บทบาทหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของสังคม และประเทศ การเป็นผู้นำทางความคิด การบริการทางวิชาการแก่สังคม ชุมชน หากมีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวจะเป็นการช่วยเสนอและตีแผ่ตัวอย่างของกระบวนการดำเนินงานทางด้านพันธะทางสังคมที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทย รวมทั้งช่วยสะท้อนจุดอ่อนและจุดแข็งในการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินงานในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์อุดมการณ์และพันธกิจด้านพันธะทางสังคม ของมหาวิทยาลัยในระดับสากลและมหาวิทยาลัยไทย และ (2) ศึกษาบทเรียนวิถีปฏิบัติและความท้าทายของมหาวิทยาลัยไทยในด้านพันธะทางสังคม จากกรณีตัวอย่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (mixed methodology) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ เป็นการผสมในระดับข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลควบคู่กันที่เรียกว่า เทคนิคสามเส้า (triangulation technique) เพื่อช่วยยืนยันและเสริมความน่าเชื่อถือของข้อมูล ศึกษารายละเอียดของข้อมูลในระดับลึกและหลากหลายแง่มุม เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของข้อมูลแต่ละประเภท และเสริมให้งานวิจัยมีความแข็งแกร่งขึ้น (ผ่องพรรณ และสุภาพ, 2555) กระบวนการศึกษาเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากอาจารย์ ผู้บริหาร นักวิจัย และนิสิต ที่เข้าไปทำงานในชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันเสริมด้วยข้อมูลจากการสำรวจอาจารย์และนิสิตที่เป็นตัวแทนของทั้งมหาวิทยาลัย

พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยถอดบทเรียนจากการศึกษาเจาะลึกการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน โดยเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยที่เปิดสอนทางด้านการเกษตร อันเป็นฐานรากของการดำรงชีวิตแบบไทยตั้งแต่อดีตกาล และเป็นศูนย์กลางการศึกษา การวิจัย และการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมด้านเกษตรศาสตร์สิ่งแวดล้อมและวิทยาการเพื่อชุมชนของประเทศ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ส่วนของเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามศึกษาทัศนคติ บทบาท และความคาดหวังของอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จาก *เห็นด้วยมากที่สุด* ถึง *เห็นด้วยน้อยที่สุด* หลังจากการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ได้ทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามและตรวจสอบความเที่ยงตรงเฉพาะหน้า (face validity) กับอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มละ 30 คน แบบสอบถามของอาจารย์ ตอนที่ 2 ถึงตอนที่ 4 ได้ค่า $\alpha = 0.9348, 0.8381$ และ 0.8372 ตามลำดับ และแบบสอบถามของนิสิตตอนที่ 2 และตอนที่ 3 ได้ค่า $\alpha = 0.8776$ และ 0.8896 ตามลำดับ แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นสูง ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนได้อาจารย์ 184 คน และนิสิต 360 คน เก็บข้อมูลในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ถึง มกราคม พ.ศ. 2557

การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) ข้อมูลเอกสาร ด้านปรัชญา / วัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ และพันธกิจของอุดมศึกษา ประกอบด้วยเอกสารของ Michigan State University, Iowa State University, Kyoto University, University of the Philippines at Los Banos มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล 2) ข้อมูลเชิงประจักษ์ สถานภาพ บทบาท และการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม ช่วงเดือนมกราคม - สิงหาคม 2557 โดยสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) คือ อาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงานในชุมชนและสังคม และอายุการทำงานไม่ต่ำกว่า 4 ปี ใช้วิธีเลือกแบบต่อเนื่อง (snowball sampling) จำนวน 15 คน

ผู้วิจัยหยุดเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อเข้าใจในข้อมูล และได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (data saturation) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาจากการที่ไม่สามารถค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ได้อีก พร้อมทั้งตรวจสอบความเที่ยงตรง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า (triangulation technique) ทั้งต่างแหล่งข้อมูล และต่างวิธี (methods triangulation) ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตอบปัญหาวิจัยเดียวกัน และในสถานการณ์เดียวกัน โดยมุ่งประเด็นความเที่ยงตรง (validity) ของข้อค้นพบ รวมถึงเปรียบเทียบและตรวจสอบเพื่อยืนยันผลจากแหล่งข้อมูล (member check) โดยนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่ได้จากการสังเกตการณ์กับการสัมภาษณ์ จากผู้ให้ข้อมูลหลายคน จากช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันผ่านกระบวนการตีความหมายของข้อมูลที่ได้ค้นหาความเหมือน ความแตกต่างของข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบประเด็นและหัวข้อต่างๆ (ผ่องพรรณ และ สุภาพ, 2555: 259-265) หลังจากได้ข้อมูลที่มีความชัดเจน และถูกต้อง นำมาสร้างข้อสรุปที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมนำเสนอด้วยผังมโนทัศน์ (concept map)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. **ข้อมูลเชิงปริมาณ** วิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยทัศนคติ บทบาท และความคาดหวังของอาจารย์เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม โดย t-test

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากการถอดเทปสัมภาษณ์ จัดกลุ่มคำตอบจากประโยคหรือข้อความสำคัญให้เป็นหมวดหมู่ (category) แล้วสร้างหัวข้อเรื่อง (theme) ที่ครอบคลุมกลุ่มคำตอบ และสร้างเป็นข้อสรุปที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม นำเสนอด้วยผังโนทิส (concept map)

ผลการวิจัยและการอภิปราย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสอบถามอาจารย์และนิสิต วิทยาเขตกำแพงแสน ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ 1) อุดมการณ์และพันธกิจด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัยในระดับสากลและมหาวิทยาลัยไทย 2) บทบาทและความคาดหวังของอาจารย์และนิสิต และ 3) วิถีปฏิบัติและความท้าทายของมหาวิทยาลัยไทยในด้านพันธะทางสังคม

ตอนที่ 1 อุดมการณ์และพันธกิจด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัยในระดับสากลและมหาวิทยาลัยไทย

มหาวิทยาลัยของประเทศสหรัฐอเมริกา มีบทบาทการดำเนินงานและมีการประชาสัมพันธ์ผลงานด้านพันธะทางสังคมที่ชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดไว้ในปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยอย่างละเอียด เช่น การมุ่งเน้นการผลิตพลเมือง การสร้างความมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และสังคม การพัฒนาประเทศ การสร้างความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วน และการมีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นการฉายภาพการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัย รวมทั้งเป็นกรอบในการดำเนินงานสำหรับบุคลากรของสถาบัน และเป็นการแสดงถึงความมุ่งมั่นที่จะตอบสนองและรับใช้ชุมชนและสังคมของมหาวิทยาลัย ขณะที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีการระบุไว้เพียงสั้นๆ ว่ามีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ การแก้ปัญหาและการเป็นผู้ชี้นำ

ทางสังคม รวมทั้งการมีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ปฏิบัติภารกิจสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละมหาวิทยาลัย ที่มีจุดกำเนิดและความเชี่ยวชาญแตกต่างกัน

จากการวิเคราะห์คำสำคัญที่ปรากฏในปรัชญา/วัตถุประสงค์/ค่านิยม วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยในแต่ละสถาบัน พบว่า คำที่ปรากฏอยู่ในปรัชญา/วัตถุประสงค์/ค่านิยม วิสัยทัศน์ และพันธกิจเกือบทุกมหาวิทยาลัย คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม พบในถ้อยแถลงของมหาวิทยาลัย 5 แห่ง รองลงมา คือ ความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วน (4) และการเป็นผู้นำทางสังคม (4) และมีมหาวิทยาลัยเพียง 1 แห่ง ที่ระบุคำว่า social engagement ไว้อย่างชัดเจนในพันธกิจของมหาวิทยาลัย คือ Kyoto University

ตอนที่ 2 บทบาทและความคาดหวังของอาจารย์และนิสิต

1. บริบทของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสนเป็นมหาวิทยาลัยเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาและมีการต่อสู้ที่ยาวนาน องค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ล้วนเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตของคนไทยทั้งสิ้น เพราะเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทย และเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของประชาชนทั่วโลก ที่ต้องอาศัยผลผลิตทางการเกษตรเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต นอกจากนี้ วิทยาเขตกำแพงแสนเป็นวิทยาเขตที่สามารถขึ้นหัดได้ด้วยตนเอง มีชุมชนอยู่ล้อมรอบ มีหน่วยงานและสถานีวิจัยที่คอยช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการแก่ประชาชนในเขตภาคกลางและภาคตะวันตก และตั้งแต่เริ่มแรกก่อตั้งจนถึงปัจจุบันวิทยาเขตกำแพงแสนมีการยึดมั่นต่ออุดมการณ์ดั้งเดิมของมหาวิทยาลัยไม่เคยเปลี่ยนผัน คือ 1) บำรุง พื้นฟู และส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะด้านกสิกรรมให้มีความเจริญก้าวหน้า 2) ผลิตข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญทางด้านการเกษตรกรรม และ 3) การจูงใจและส่งเสริมให้พลเมืองใน

ประเทศ ตระหนักถึงความสำคัญ และให้ความสนใจ ในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นพันธะ สัญญาที่มหาวิทยาลัยได้มีต่อสังคม ชุมชน และ ประเทศตั้งแต่แรกเริ่ม และดำเนินการต่อเนื่องมาโดย ตลอด

2. นิยามและอุดมการณ์ด้านพันธะทางสังคม
อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพง แสน ได้นิยามพันธะทางสังคมของอุดมศึกษาไทย (social engagement in Thai higher education) จำแนกได้ 5 ประเด็น ดังภาพที่ 1

1) ภาระผูกพันระหว่างมหาวิทยาลัยกับ ชุมชนและสังคม ในฐานะผู้นำที่ช่วยเหลือ ดูแล รับผิดชอบ และตอบสนองต่อความต้องการของ ชุมชนและสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ และการ สร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ร่วมกัน

2) การตอบแทนชุมชนและสังคม เมื่อชุมชน และสังคมประสบปัญหา มหาวิทยาลัยควรมีบทบาท ในการช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ วางแผนและหา แนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับชุมชนและสังคม สร้าง เครือข่ายระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย และพัฒนา ให้ชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็งและความยั่งยืน

3) สร้างพลเมืองที่ดีของประเทศ ผลิตบัณฑิตที่ มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะเป็นพลเมืองดี มี คุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อ ปัญหาสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ใช้ความรู้ความ

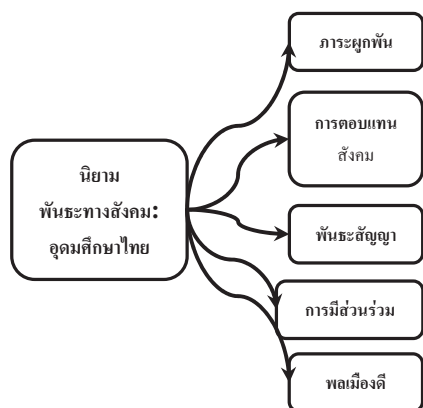
สามารถให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเอง ชุมชน และสังคม

4) พันธะสัญญาที่มหาวิทยาลัยมีต่อชุมชนและ สังคม ความมุ่งมั่นและอุทิศตนเพื่อปฏิบัติตามคำมั่น สัญญาที่มีต่อชุมชนและสังคม ให้ความสำคัญ สนับสนุน ด้านทรัพยากร เช่น บุคลากร ความรู้ความสามารถ และงบประมาณ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ร่วมกัน และนำพาชุมชนและสังคมไปสู่ ทิศทางที่ดีขึ้น

5) การมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับ ชุมชนและสังคมในฐานะหุ้นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ คิดเป็นระบบ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ยินหยัดและ ต่อสู้ด้วยตนเอง โดยมหาวิทยาลัยในฐานะของ หุ้นส่วน คอยช่วยเหลือและแบ่งปันทรัพยากรให้แก่ ชุมชน สอดคล้องกับ Allen (2009) ที่ระบุว่า รูปแบบ พันธะชุมชนของมหาวิทยาลัยเป็นการแลกเปลี่ยนผล ประโยชน์ระหว่างหุ้นส่วนในการทำงานร่วมกัน กระบวนการทำงานร่วมกันจำเป็นต้องอาศัย ทรัพยากรขององค์กร และนโยบายชุมชน

เมื่อประมวลผลทัศนคติของอาจารย์ที่มีต่อ แนวคิดพันธะทางสังคมจากแบบสอบถาม พบว่า อาจารย์เกือบทั้งหมด (94.57%) มีทัศนคติที่ดีถึงดีมาก ต่อแนวคิดพันธะทางสังคม และทัศนคติของอาจารย์ มีความสอดคล้องกับปรัชญาและอุดมการณ์ของ มหาวิทยาลัย

3. บทบาทของอาจารย์ในการดำเนินงาน ด้านพันธะทางสังคม นักวิชาการได้แสวงหาคำตอบ ว่า อาจารย์ควรมีบทบาทเช่นใดที่จะตอบสนองความ ต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง (Wade & Demb, 2009) ถ้าพิจารณาตามพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย พบบทบาทหลัก คือ การสอน การวิจัย การบริการ ทางวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่ง สัมพันธ์เชื่อมโยงไปสู่การทำงานเพื่อรับใช้ชุมชนและ สังคม ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า พฤติกรรมการ ทำงานเพื่อสังคมสอดคล้องกับภารกิจหลักของ

ภาพที่ 1 นิยามพันธะทางสังคม

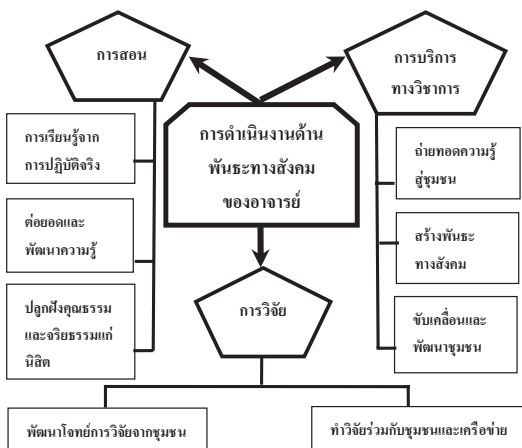
อาจารย์สถาบันอุดมศึกษา 3 ประการ คือ

1) **ด้านการสอน** ส่งเสริมให้นิสิตเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การต่อยอดองค์ความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ถ่ายทอดสู่ผู้เรียน และการปลูกฝังอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม

2) **ด้านการวิจัย** เรียนรู้และหาโจทย์วิจัยจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและสังคม วิจัยร่วมกับชุมชน ส่งเสริมให้เกษตรกรมีส่วนร่วม สร้างสรรค์งานวิจัยบนแปลงของเกษตรกร และแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนและเครือข่าย

3) **ด้านการบริการทางวิชาการ** ถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้ใหม่สู่ชุมชนและสังคม สร้างพันธมิตรทางสังคม ขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชน ริเริ่มโครงการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม เปิดโอกาสให้ประชาชนศึกษาแหล่งเรียนรู้ในวิทยาเขต และส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนและสังคม (ภาพที่ 2)

บทบาทดังกล่าว สอดคล้องกับ Wade and Demb (2009) ที่ว่า พฤติกรรมการทำงานเพื่อสังคมมีความสอดคล้องกับการกิจหลักของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา 3 ประการ คือ (1) ด้านการวิจัย แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นรูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ช่วยให้การ

ภาพที่ 2 บทบาทของอาจารย์ในการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม

ทำงานระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนประสบผลสำเร็จ มุ่งเน้นที่กระบวนการสร้างความร่วมมือ (2) ด้านการสอน ใช้แนวทางการเรียนรู้จากการให้บริการชุมชน (service learning) เป็นแนวทางในการสอน ประยุกต์การเรียนการสอนให้เชื่อมโยงกับการกิจการบริการสังคม และมุ่งเน้นกิจกรรมที่สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (3) ด้านการบริการ เกี่ยวพันกับประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ที่แท้จริง การสร้างสวัสดิการ สินค้าและบริการสาธารณะ รวมถึงการขยายภารกิจสู่การบริการเชิงรุก ให้บริการไปยังสถานที่ห่างไกล ผู้ชุมชนที่ไม่มีโอกาสใช้บริการของสถาบัน

ผู้วิจัยได้จำแนกบทบาทการดำเนินงานของอาจารย์ออกเป็น 2 ประเด็น คือ

(1) จำแนกตามกลุ่มวิชา พบว่า อาจารย์มีการปฏิบัติงานด้านพันธะทางสังคม ระดับปานกลาง ในด้านการเรียนการสอน และด้านการบริการวิชาการ ส่วนการปฏิบัติงานการวิจัย อยู่ในระดับน้อย เมื่อทดสอบความแตกต่างของการปฏิบัติงานด้านพันธะทางสังคมไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

(2) จำแนกตามการทำวิจัยในชุมชนและสังคมแบบมีส่วนร่วม พบว่าอาจารย์ที่เคยทำงานวิจัยในชุมชนมีการปฏิบัติสูงกว่าอาจารย์ที่ไม่เคยทำงานวิจัยในชุมชนและสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($\bar{X} = 1.82$ และ 1.08 ตามลำดับ)

4. **บทบาทของผู้นำ** จากการสัมภาษณ์รองอธิการบดี วิทยาเขตกำแพงแสน พบว่าได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำงานในชุมชน มีการริเริ่มโครงการที่ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และช่วยเหลือเกษตรกร เช่น โครงการ 9 บวร โครงการมหาวิทยาลัยชาวนา และโครงการเที่ยวไม่ไกลไปกำแพงแสน เป็นต้น ส่งเสริมให้บุคลากรนำความรู้ไปสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม การกิจหลักของรองอธิการบดีที่มีต่อชุมชน คือ การลงพื้นที่พบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชนที่เข้าร่วม

โครงการเป็นประจำ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง เพื่อรับทราบปัญหา ความต้องการที่แท้จริง และระดมความคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขหรือตอบโจทย์ของชุมชนและสังคมร่วมกัน และ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ในวิทยาเขตเพื่อพัฒนาศักยภาพ เสริมสร้างอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับการศึกษาของ Bernardo, Butcher, and Howard (2011) ที่ผู้นำของมหาวิทยาลัยได้กำหนดบทบาทด้านพันธะชุมชนไว้ในภารกิจและสนับสนุนกิจกรรมด้านพันธะชุมชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ส่งเสริมให้อาจารย์บูรณาการพันธะชุมชนกับกระบวนการเรียนการสอนและการวิจัย แต่จากการศึกษาของ Weerts and Sandmann (2008) ระบุว่า อธิการบดีของมหาวิทยาลัยสนับสนุนให้บุคลากรลงพื้นที่ เปิดคลินิกเป็นศูนย์กลางให้คำปรึกษาการบริหารจัดการเงินทุนที่ทางรัฐจัดสรรมาให้แก่ชุมชน ซึ่งกิจกรรมนี้ไม่พบในวิทยาเขตกำแพงแสน

5. บทบาทของนิสิตในการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม จากการสอบถามนิสิตในการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคมทั้งโดยตรงและช่วยอาจารย์ เหตุสนใจ ปัญหาและอุปสรรค และลักษณะของกิจกรรม ปรากฏผลดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม นิสิตประมาณสองในสาม (66.39%) ไม่เคยช่วยอาจารย์ทำงานวิจัย และนิสิตมากกว่าสองในห้า (44.44%) เคยมีส่วนร่วมในการทำวิจัยร่วมกับชุมชนและสังคมเป็นบางครั้ง เป็นที่น่าสังเกตว่า นิสิตมากกว่าครึ่งไม่เคยมีส่วนร่วมในการทำวิจัยร่วมกับชุมชนและสังคม (51.67%) รองลงมานิสิตไม่เคยมีส่วนร่วมในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนและสังคม (41.11%) และมีนิสิตมากกว่าหนึ่งในสาม (38.06%) ไม่เคยเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม จากการสัมภาษณ์ พบว่า นิสิตที่ให้ข้อมูลทั้งหมดทำงานในชุมชนและสังคมด้วยการออกค่าย ส่งเสริมความรู้พัฒนา ช่วยเหลือ และตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ขาดแคลน การทำงานเป็นไปโดยความสมัคร

ใจ มีพื้นฐานชอบทำกิจกรรม นอกจากนี้ มีบางรายวิชาให้ฝึกงานในชุมชน หรือศึกษาดูงานในชุมชน เช่น คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ และคณะเกษตร เป็นต้น บางคณะได้จัดกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร ส่งเสริมให้เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพื่อปลูกฝังสำนึกรักท้องถิ่นและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น คณะสัตวแพทยศาสตร์ และคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2) เหตุผลสนใจให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย เหตุผลที่สนใจให้นิสิตมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย คือ *ได้รับความรู้เพิ่มเติม* (26.67%) *ได้รับประสบการณ์ตรง* (23.06%) *ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น* (20.28%) ในขณะที่นิสิตมองว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยไม่ได้เป็นเหตุจูงใจในการเตรียมอาชีพในอนาคตและไม่มีรายได้เสริม จากการสัมภาษณ์ สิ่งที่จูงใจให้นิสิตเข้าไปทำงานในชุมชนและสังคม คือ *ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น* *ต้องการแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่สู่ผู้ที่มีโอกาสน้อยกว่าทางสังคม*

3) ปัญหาและอุปสรรคที่ไม่สามารถมีส่วนร่วมในการทำวิจัย ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ นิสิตไม่มีส่วนร่วมในการทำวิจัย คือ *ขาดประสบการณ์* ในการทำวิจัย (60.28%) และ *ไม่มีเวลา* (55%) นิสิตอีกไม่น้อยระบุว่า *ไม่ชอบงานวิจัย* *ไม่ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย* *ผลตอบแทนน้อยเกินไป* และ *เกษตรกรไม่ยอมรับข้อมูล*

4) ลักษณะกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน กิจกรรมที่นิสิตใช้ในการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน คือ *กิจกรรมอาสา* (61.11%) *การจัดนิทรรศการ* (46.94%) และ *กิจกรรมชมรม* (35.83%) ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ที่นิสิตระบุได้แก่ *การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน* *การจัดฝึกอบรม* *การฝึกงานภาคสนาม* *การจัดสัมมนาวิชาการ* *การทำโครงการวิจัยร่วมกับอาจารย์* และ *การเป็นผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน*

การทดสอบความแตกต่างของงานด้านพันธะ

ทางสังคมของนิสิต พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เกือบทุกประเด็น คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอาสาสมัคร การให้บริการชุมชนและสังคม การแก้ปัญหา การทำงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนและสังคม การศึกษาปัญหาและความต้องการการเข้าร่วมและเพิ่มพูนประสบการณ์การทำงาน การเป็นผู้นำในการดำเนินโครงการ และสร้างการเรียนรู้ในชุมชนและสังคมด้วยตนเอง

6. ความคาดหวังของอาจารย์ ประการแรกคือ ความคาดหวังให้วิทยาเขต เป็นที่พึ่งและเป็นผู้นำของชุมชนและสังคม ผลงานวิจัยหรือจัดโครงการที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคม สร้างแบบอย่างที่ดีทางการเกษตรให้ชุมชนและสังคมได้เรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่สำคัญ ให้บริการแก่เกษตรกรและตอบสนองบุญคุณแผ่นดิน สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเพื่อรับใช้ชุมชนและสังคมให้มากขึ้น มีการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และเป็นต้นแบบของสถาบันการศึกษาในการทำงานร่วมกับชุมชนและสังคม ประการที่ 2 คือ คาดหวังให้อาจารย์มีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงานเพื่อสังคม รวมทั้งมีการรวมกลุ่มอาจารย์ที่สนใจทำงานเพื่อชุมชนและสังคม

7. ความคาดหวังของนิสิต นิสิตส่วนใหญ่มีความคาดหวังในระดับมากถึงมากที่สุด มหาวิทยาลัยควรผลิตบัณฑิตเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและสังคม นำบัณฑิตเข้าไปในชุมชน และทำงานร่วมกับชุมชน (82.77%) และมหาวิทยาลัยควรกระตุ้นให้อาจารย์ และนิสิตใช้ความรู้ความสามารถเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมให้มากที่สุด (81.11%) และควรจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นิสิตตระหนักถึงปัญหาของชุมชนและสังคม รวมทั้งปลูกฝังทัศนคติที่จะออกไปรับใช้สังคม (81.11%)

ตอนที่ 3 วิธีปฏิบัติและความท้าทายด้านพันธะทาง

สังคม

ก. วิธีปฏิบัติ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อาจารย์เกี่ยวกับการดำเนินงาน ทัศนคติที่มีต่อการดำเนินงานหลักในการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม เหตุผลและลักษณะของอาจารย์ที่ทำงานเพื่อชุมชนและสังคม

1. พันธะทางสังคมของวิทยาเขตกำแพงแสน ผู้วิจัยประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้ 9 ประการ ดังนี้

1) *พื้นที่อุดมการณ์การรับใช้ชุมชนเกษตรกรรม* วิทยาเขตกำแพงแสนอยู่เคียงข้างชุมชนและสังคมมาตลอด โดยเฉพาะสังคมเกษตรกรรม มีการคิดค้นผลิต และพัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ทั้งในสถานีฝึกในภาคสนาม เพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหา รวมทั้งถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ภาคเกษตรกรรมให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกับเกษตรกรเพื่อศึกษาปัญหาและนำข้อมูลกลับมาพัฒนาและปรับปรุงวิทยาการให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพวัลย์ สัจจันทร์ (สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2557) ได้บอกเล่าว่า “...มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน เติบโตมากับแนวคิดที่ว่า จะรับใช้ชุมชนเกษตรและการพัฒนาภาคเกษตร ให้เข้มแข็ง ซึ่งก็คือเรื่องของ *engagement* ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์...”

2) *เชื่อมโยงพันธกิจหลักกับการทำงานในชุมชนและสังคม* ซึ่งเป็นแนวคิดที่มหาวิทยาลัยต้องมีต่อสังคม และสะท้อนอยู่ในการปฏิบัติที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมรอบข้าง ผ่านการใช้องค์ความรู้ทางวิชาการและทรัพยากรในการสร้างผลผลิตหรือนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

3) *ความรับผิดชอบต่อพันธะสัญญา* ที่วิทยาเขตมีต่อชุมชนและสังคม ด้วยรากเหง้าของวิทยาเขตกำแพงแสนที่ก่อตั้งบนพื้นที่ของประชาชนในกำแพงแสน และมีพันธะสัญญาต่อประชาชน

เจ้าของพื้นที่ว่าจะสร้างงาน สร้างรายได้ และตอบแทนบุญคุณของเจ้าของที่ดินและชุมชนรอบมหาวิทยาลัย (รองศาสตราจารย์ ดร.ประสงค์ ดันพิชัย, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2557) โดยมีนโยบายให้ผู้บริหารเข้าร่วมโครงการด้านพันธะทางสังคม เพื่อพูดคุย ให้คำปรึกษา และเรียนรู้ปัญหาของชุมชนและสังคมตามความถนัด แล้วนำปัญหาที่ได้มาระดมความคิดเห็นเพื่อหาทางช่วยเหลือและแนวทางแก้ไขให้แก่ชุมชนและสังคม (อาจารย์ ดร.โชติมา แก้วทอง, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2557)

4) มีหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (mobile unit) นำความรู้และนวัตกรรม ถ่ายทอดสู่ชุมชนและสังคม เป็นการให้บริการเชิงรุกครบวงจรแก่หน่วยงานชุมชน และสังคม รวมทั้งผู้สนใจมารับบริการภายในมหาวิทยาลัย หรือการออกหน่วยลงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้ และเทคโนโลยี สู่ชุมชนและสังคม อาทิ การจัดฝึกอบรมความรู้ด้านการเกษตร และบริการรักษาสัตว์ป่วยในชุมชน

5) ส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักและรับรู้ปัญหาของตนเอง ซึ่งจะทำให้มีส่วนร่วมในการทำงานกับมหาวิทยาลัยอย่างเต็มใจและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาอย่างแท้จริง และนักวิจัยควรทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นโดยสร้างคำถามให้แก่ชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการคิด วางแผนการดำเนินงาน พร้อมทั้งดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

6) การสร้างกระบวนการคิดและผลิตนักวิจัยชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยโดยมหาวิทยาลัยเป็นที่เลี้ยงให้ความรู้ในการทำวิจัย เป็นที่ปรึกษา เมื่อเกิดปัญหา และเป็นแหล่งทรัพยากร รวมทั้งดึงศักยภาพและความสามารถของคนในชุมชนและสังคมออกมาใช้ประโยชน์ สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชุมชนท้องถิ่น หากมีข้อจำกัด มหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่ประสานงานและดูแลช่วยเหลือเพื่อให้กิจกรรมโครงการวิจัยของชุมชนประสบความสำเร็จ

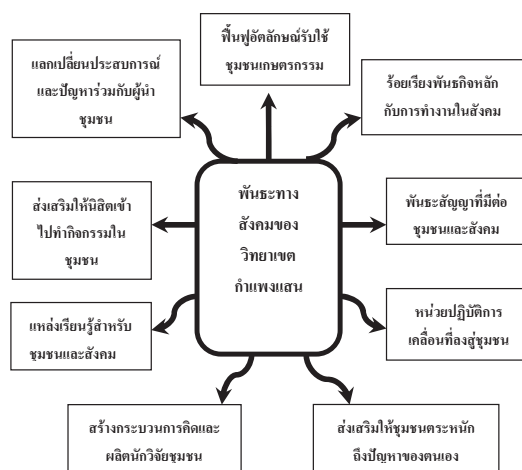
7) แหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนและสังคม ผู้บริหารมีนโยบาย เปิดโอกาสให้ประชาชนและ

บุคคลภายนอกเข้ามาท่องเที่ยวเชิงการศึกษาจากแหล่งความรู้หน่วยงานและศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย

8) ส่งเสริมให้นิสิตทำกิจกรรมในชุมชนและสังคม ทุกคณะจัดกิจกรรมค่ายอาสาเพื่อส่งเสริมให้นิสิตทำงานรับใช้และให้บริการแก่ชุมชนและสังคม ภายใต้ต้องค้ำความรู้และความถนัดของบุคลากรเพื่อรับรู้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและสังคม

9) แลกเปลี่ยนประสบการณ์และปัญหาร่วมกับผู้นำชุมชน การเข้าไปพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนกับผู้นำของชุมชนและสังคมอยู่เสมอ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกใกล้ชิด และมีทัศนคติที่ดีต่อมหาวิทยาลัย ส่วนมหาวิทยาลัยก็จะได้รับรู้ปัญหาและช่วยแก้ไขปัญหาได้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนและสังคม (ภาพที่ 3)

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทของวิทยาเขตกำแพงแสนมีความสอดคล้องกับ ลักษณะที่บ่งชี้ความเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม 7 ประการ ดังที่ Kellogg Commission on the Future of State and Land-Grant Universities (1999) กำหนดไว้ ดังนี้ 1) การตอบสนองต่อชุมชนที่ให้บริการ 2) ความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วน นักวิชาการและชุมชนร่วมมือกันกำหนด

ภาพที่ 3 พันธะทางสังคมของวิทยาเขตกำแพงแสน

และแก้ปัญหาให้เกิดความสำเร็จ 3) ความเป็นกลางทางวิชาการ การแสดงบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกที่เป็นกลางและเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร 4) การช่วยพัฒนาศักยภาพในการทำงานของชุมชนหุ้นส่วน 5) บูรณาการภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการบริการและการสอนเข้าด้วยกัน แต่ประเด็นที่ยังขาด คือ การมอบหมายให้ดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมต่อสังคมทั่วทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัย และการหาแหล่งทุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนมาช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ

2. ทศนคติของอาจารย์ต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม อาจารย์มีความเห็นว่า การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของมหาวิทยาลัยในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่ชุมชนและสังคม โดยต้องสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคมและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาของมหาวิทยาลัยยังขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานและ เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น “...อาจารย์มองว่ามันเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ยังไม่ย่นบนหลักของแผนแม่บทที่ต้องการ...” อีกทั้งการทำงานในชุมชนและสังคมของอาจารย์ส่วนใหญ่เป็นแบบมีเงื่อนไข เป็นการนำข้อมูลมาตอบโจทยงานวิจัยและสร้างผลงานเท่านั้น ไม่ได้มีการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง

3. หลักในการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม จากการสัมภาษณ์สรุปหลักการได้ดังนี้ 1) สำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน 2) ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม 3) ลำดับความสำคัญของปัญหา 4) ร่วมสะท้อนปัญหา สาเหตุผลกระทบ 5) แนวทางแก้ไข 6) บูรณาการองค์ความรู้หลายๆ ศาสตร์มาใช้ในแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนและสังคม 7) จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกปฏิบัติจริง 8)

ส่งเสริมให้ชุมชนเรียนรู้ แก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง อาจารย์เป็นพี่เลี้ยงในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่คนในชุมชน 9) ประเมินและติดตามผลการดำเนินงาน และ 10) ปรับปรุงและพัฒนาวิธีการ นำข้อมูลจากการประเมินและติดตามผลมาพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการทำงาน รวมทั้งพัฒนาวิชาการ และเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาของชุมชนและสังคมให้มากที่สุด (ภาพที่ 4)

4. เหตุผลในการเข้าไปทำงานในชุมชนและสังคม การทำงานในชุมชนและสังคมเป็นงานที่ค่อนข้างยากลำบาก ต้องอาศัยความทุ่มเท ความเพียรพยายาม และการเสียสละทั้งทรัพยากรเวลา งบประมาณ และองค์ความรู้ ขณะที่การะตามบทบาทหน้าที่ของอาจารย์มีหลายประการ อีกทั้งต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในระหว่างการทำงาน แต่อาจารย์ก็ไม่ละทิ้งความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ยังคงทำงานในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่า อะไรคือสิ่งจูงใจให้อาจารย์ทำงานเพื่อชุมชนและสังคม ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า เหตุผลในการทำงานในชุมชนและสังคมคือ 1) ภาระหน้าที่และสำนึกในคุณค่าของความเป็นอาจารย์ 2) ภูมิหลังและความผูกพันในพื้นที่ชนบท 3) ต้องการตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน 4) ต้องการแก้ปัญหา รวมทั้งพัฒนา

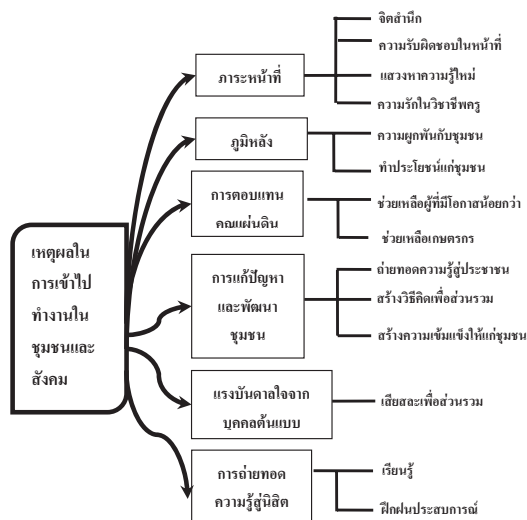
ภาพที่ 4 หลักในการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม

ชุมชนและสังคม 5) แรงบันดาลใจจากบุคคลต้นแบบ และ 6) ต้องการนำความรู้และประสบการณ์ในสภาพการณ์จริงมาใช้สอน (ภาพที่ 5)

5. อุดมการณ์ในการทำงานด้านพันธะทางสังคมของอาจารย์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ในการทำงานด้านพันธะทางสังคมของอาจารย์ คือ 1) มีค่านิยม ทศนคติ และความเชื่อที่ดีต่อการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม 2) รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและมีใจรักในการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม 3) มีศักยภาพส่วนบุคคลของอาจารย์ 4) ความมีจิตสาธารณะ 5) มีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อสังคม 6) มีความอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน 7) ใส่ใจต่อปัญหาของชุมชนและสังคมและกระตือรือร้นที่จะแสวงหาองค์ความรู้ใหม่อยู่เสมอ 8) มีจิตวิญญาณและความศรัทธาต่อวิชาชีพครู และ 9) ทุ่บเทและเสียสละ (ภาพที่ 6)

ข. ความท้าทาย

ในส่วนของความท้าทายเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม ผู้วิจัยประมวลจากการ

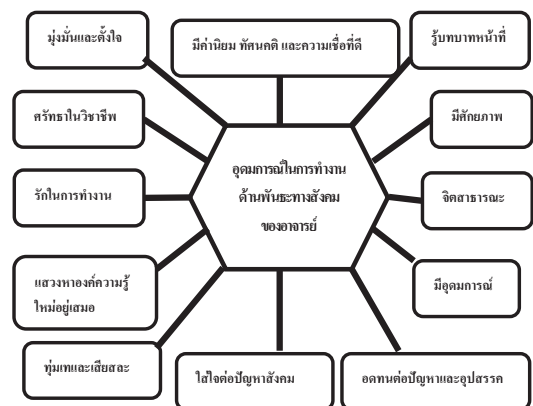
ภาพที่ 5 เหตุผลในการเข้าไปทำงานในชุมชนและสังคม

สัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็น ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนการสร้างการยอมรับ ความท้าทาย และสิ่งที่ได้รับจากการทำงานในชุมชนและสังคม

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม การเข้าไปทำงานนั้นอาจารย์ต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการสกัดกั้นการเชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนและสังคมภายนอก ดังนี้ (ภาพที่ 7)

1) อาจารย์หรือนักวิจัย ปัญหาที่เกิดจากอาจารย์ คือ อคติและความเชื่อมั่นของอาจารย์ ภาระงานของอาจารย์ ความถนัดและความเชี่ยวชาญของอาจารย์ จริยธรรมในการทำงานวิจัย ปัญหาด้านเวลา มีทัศนคติด้านการเป็นผู้รับสูงกว่าการเป็นผู้ให้ และไม่ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม

2) มหาวิทยาลัย ไม่มีแผนแม่บทในการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม ขาดการเชื่อมโยงระหว่างคณะ ภาควิชา และบุคลากร การขอทุนมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและใช้ระยะเวลานาน ไม่มีการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมทั้งภายในและภายนอก และนโยบายของมหาวิทยาลัยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม

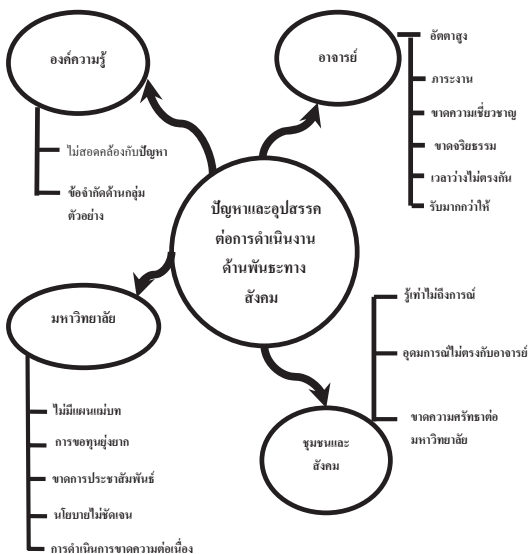

ภาพที่ 6 อุดมการณ์ในการทำงานด้านพันธะทางสังคมของอาจารย์

3) **ชุมชนและสังคม** ชุมชน คือ ตัวแปรที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้กิจกรรมหรือโครงการที่อาจารย์เข้าไปทำงานในชุมชนและสังคมประสบความสำเร็จหรือไม่ ปัญหาและอุปสรรคด้านชุมชนและสังคม ได้แก่ ชุมชนขาดความศรัทธาต่อมหาวิทยาลัย ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเกษตรกร อุดมการณ์และเป้าหมายของเกษตรกรและผู้วิจัยไม่สอดคล้องกัน

4) **องค์ความรู้** ปัจจัยด้านองค์ความรู้ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม ได้แก่ องค์ความรู้ในบางสาขาวิชาไม่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคม และประชากรในประเด็นที่ศึกษามีจำนวนจำกัด

ผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษา Ostrander (2004) ที่ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนการทำงานในชุมชนและสังคม ได้แก่ 1) การกิจ กลยุทธ์ วัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย การส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม การเชื่อมโยงองค์ความรู้จากทฤษฎีสู่ปฏิบัติ 2) การบูรณาการหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับความจริงในชุมชนและสังคม 3) การกำหนดโครงสร้างการ

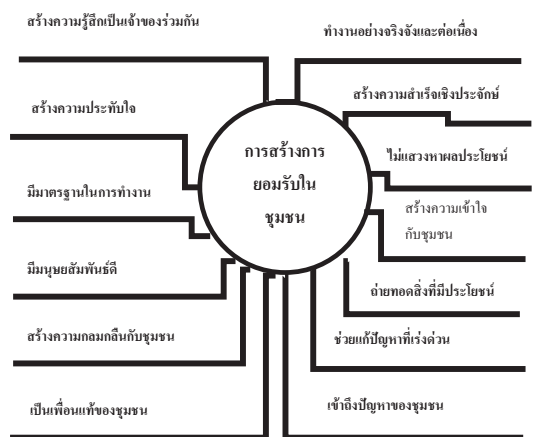

ภาพที่ 7 ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคม

บริหารงานด้านพันธะทางสังคมอย่างเป็นระบบ และ 4) การกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. **การสร้างการยอมรับในชุมชน** การทำให้ชุมชนยอมรับนับถือ ไว้วางใจ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัย ต้องเริ่มจากการลงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ทำความเข้าใจในธรรมชาติและปัญหาของชุมชน ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำงาน ให้ชุมชนได้เห็นผลสำเร็จเชิงประจักษ์ที่มีประโยชน์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน หรือการแก้ปัญหาเร่งด่วนโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนและสังคม (ภาพที่ 8)

3. **ความท้าทายที่เกิดจากการทำงานในชุมชนและสังคม** ชุมชนและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลต่ออาจารย์ที่เข้าไปพัฒนาและแก้ปัญหาให้แก่ชุมชนและสังคม ต้องเผชิญกับความท้าทายและคำถามใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ได้แก่ ความกล้าในการเผชิญหน้า ทำความรู้จัก และสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน การพัฒนาและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน การทำให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานในชุมชน การเปลี่ยนวิถีคิดของคนในชุมชน และ ประสิทธิภาพและองค์ความรู้

ภาพที่ 8 การสร้างการยอมรับในชุมชน

รู้ของผู้วิจัย (ภาพที่ 9)

4. **สิ่งที่ได้รับจากการทำงานในชุมชนและสังคม** เป็นความสัมพันธ์ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนได้รับความช่วยเหลือและการพัฒนาตามที่ต้องการ ส่วนอาจารย์ได้รับความสุขและความภูมิใจ ได้ผลงานสำหรับตำแหน่งทางวิชาการ การขยายผลการวิจัยและพัฒนางานวิจัยให้ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรมใส่ใจสังคมและชุมชน ประสบการณ์ชีวิต และเปิดโลกทัศน์นักวิจัยและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (ภาพที่ 10)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความผูกพันใกล้ชิดกับชุมชนและสังคม ทำให้มหาวิทยาลัยต้องทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคม อีกทั้งองค์ความรู้หลักของมหาวิทยาลัยเกี่ยวข้องกับการกินอยู่ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของประชาชน ซึ่งมีอาชีพหลัก คือเกษตรกรรม จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะผลิตและพัฒนา องค์ความรู้ เทคโนโลยี ตลอดจนนวัตกรรม

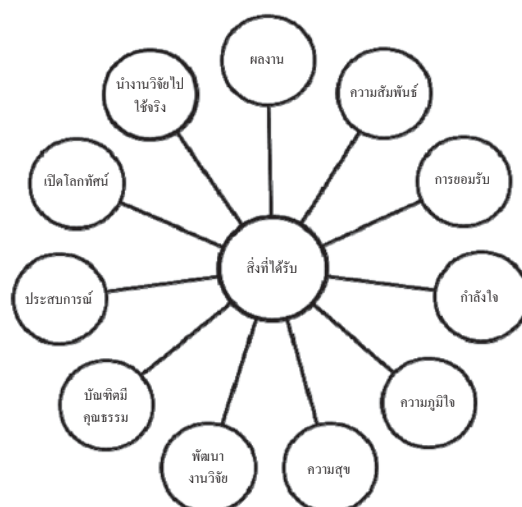

ภาพที่ 9 ความท้าทายที่เกิดจากการทำงานในชุมชนและสังคม

เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาด้านเกษตรกรรม จากบทเรียนนี้สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ที่ต้องทำหน้าที่สร้างสรรค์สิ่งดีงามและสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สังคมตามความเชี่ยวชาญและอัตลักษณ์ของแต่ละสถาบัน ที่อุดมศึกษาไทยพึงปฏิบัติ

ในอดีตที่ผ่านมาผลงานของอุดมศึกษาไทยมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาให้แก่ประเทศชาติ ในการนำผลงานทางวิชาการไปต่อยอดสู่การผลิต เป็นการช่วยแก้ปัญหาทางด้านการผลิตให้แก่ประเทศ และมีหลายโครงการที่มหาวิทยาลัยได้ทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมความรู้ พัฒนา และแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ดำเนินการเช่นเดียวกัน แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ ปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างคุณภาพให้แก่ชุมชนและสังคม โดยริเริ่มโครงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนและสังคม

จากการประมวลข้อมูลเชิงคุณภาพที่กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งความท้าทายต่อการทำงานในชุมชนและสังคม ความกังวลเกี่ยวกับการ

ภาพที่ 10 สิ่งที่ได้รับจากการทำงานในชุมชนและสังคม

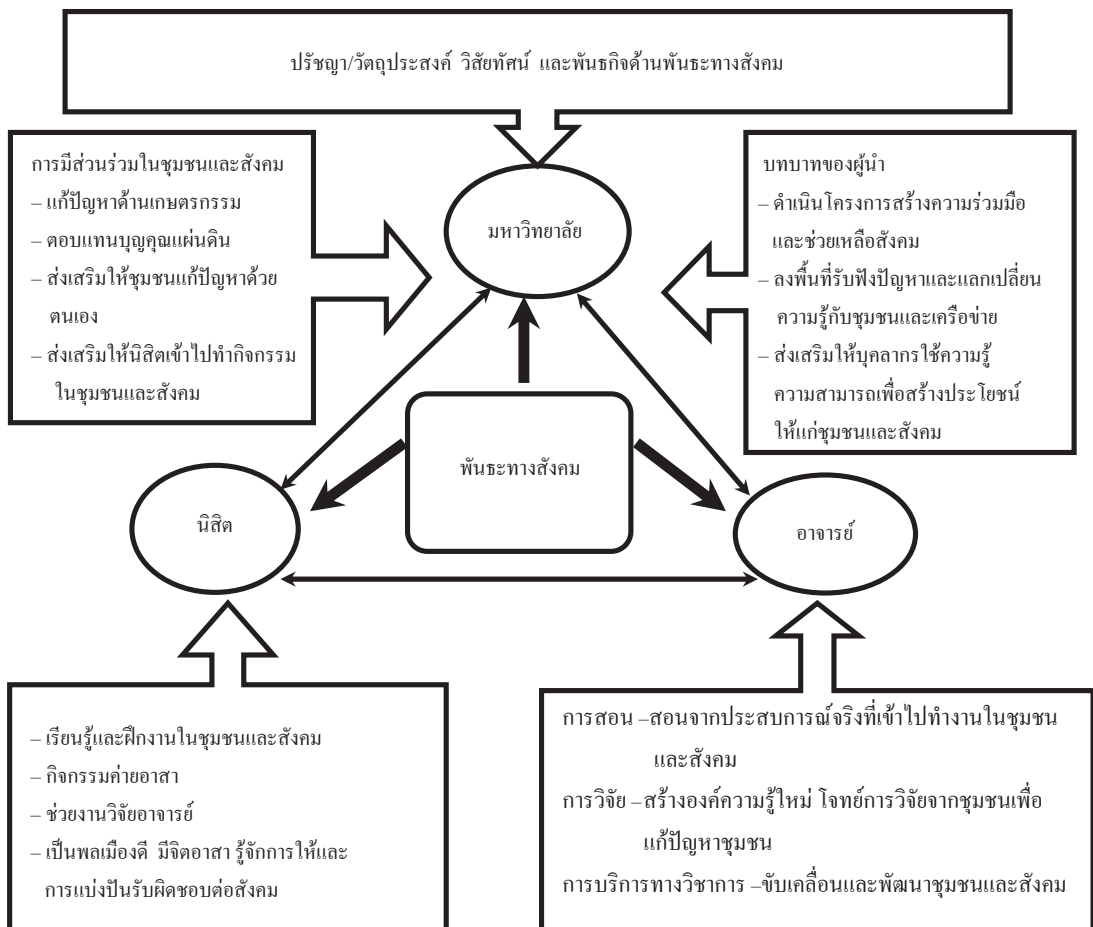
ดำรงอยู่และการสานต่อโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมที่กำลังดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน ผู้บริหารคนใหม่ เนื่องด้วยการดำรงตำแหน่งของผู้บริหารมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา รวมทั้งการดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานในชุมชนและสังคม จากการถอดบทเรียนนี้ พบว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความท้าทายต่อการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัย ดังภาพที่ 11

ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมของอุดมศึกษาไทย

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้ประมวลข้อคิดเห็น

ต่างๆ มาเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการใช้ประโยชน์ของข้อมูล ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยควรเสริมสร้างและปลูกฝังให้บุคลากรมีจิตสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อสังคม เห็นความสำคัญและคุณประโยชน์ของการทำงานในชุมชนและสังคม รวมทั้งเกิดความรู้สึกต้องการให้และช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส
2. มหาวิทยาลัยควรให้การสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรที่ทำงานในชุมชนและสังคม ในเรื่องของทรัพยากร งบประมาณการดำเนินงาน และการสร้างแรงจูงใจให้อาจารย์ทำงานในชุมชนและสังคม
3. การดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมควรมีความต่อเนื่อง ไม่ผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของ

ภาพที่ 11 การดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัย

ผู้บริหารควรกำหนดให้เป็นนโยบายหลักของสถาบัน
ที่มีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน

4. อาจารย์ควรเปิดโอกาสและส่งเสริมเข้าไป
ทำงานและเรียนรู้ในชุมชนและสังคมให้มากขึ้น

5. มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมให้อาจารย์และ
บุคลากรของมหาวิทยาลัยเข้าไปทำงานในชุมชนและ
สังคมในรูปแบบของการบูรณาการองค์ความรู้จาก
คณะวิชาและหรือสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและ
พัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไปในอนาคต

1. ศึกษาแนวทางการดำเนินงานด้าน
พันธะทางสังคมโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2. ศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานด้าน
พันธะทางสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อสร้าง
รูปแบบการดำเนินงานด้านพันธะทางสังคมที่
สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

3. ศึกษาวิจัยเชิงประเมินผลการดำเนินงาน
ด้านพันธะทางสังคมของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

กฤษณพงศ์ กีรติกร. (2532). *ทิศทางของแผน
อุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี*. การสัมมนาทางวิชาการ
เนื่องในโอกาสวันสถาปนาทบวงมหาวิทยาลัย
ครบรอบ 17 ปี วันที่ 28-29 กันยายน 2532 ณ
หอประชุมเลี่ยมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เนาวนิตย์ สงคราม. (2550). *การพัฒนา รูปแบบการ
สร้างความรู้ด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติและ
การเรียนรู้ร่วมกันสำหรับบุคลากรในสถาบัน
อุดมศึกษา: กรณีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก).
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ นัฏราภรณ์.

(2555). *การออกแบบวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 7).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2548). *หลักและพื้นฐานการ
อุดมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชา
อุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และ
ความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพเราะ ไตรดิลาพันธ์. (2549). *การพัฒนาแผน
กลยุทธ์ของสถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่นที่เน้น
ความร่วมมือกับชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ
ในการป้องกันการค้ายาเสพติด กรณีศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์* (วิทยานิพนธ์
ปริญญาเอก). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

Adams, R., Badenhorst, A., & Berman, G. (2005).
*Proceedings of the 2005 Australian
Universities Quality Forum Engaging
Communities Sydney, Australia 6-8 July 2005*.
Sydney: Australian Universities Quality
Agency.

Allen, D. (2009). *Faculty and community
collaboration in sustained community
university engagement partnerships*. Higher
Adult and Lifelong Education. Michigan:
Michigan State University.

Bernardo, C., Butcher, J., & Howard, P. (2011). An
international comparison of community
engagement in higher education. *International
Journal of Educational Development*. Retrieved
from [http://www.sciencedirect.com/science/
article/pii/S0738059311000708](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738059311000708)

Boothroyd, P. & Fryer, M. (2004). *Mainstreaming
social engagement in higher education:
Benefits, challenges, and successes*. Retrieved
from [http://www.ejournalofeducation.com/
main/other/research_ideas](http://www.ejournalofeducation.com/main/other/research_ideas)

Dubb, S. (2007). *Linking colleges to communities: Engaging the university for community development*. State of Maryland: The Democracy Collaborative.

Goldsworthy, A. (2006). *Third mission and the idea of engagement*. Retrieved from <http://oice.vu.edu.au/sitebuilder/resources/knowledge/asset/files/16/ashleygoldsworthy>

Kellogg Commission on the Future of State and Land-Grant Universities. (1999). *Returning to our roots: The engaged institution*. Retrieved from <http://www.cpn.org/topics/youth/highered/>

Ostrander, S. (2004). Democracy, civic participation, and the university: A comparative study of civic engagement on five campuses. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 33(1): 74–93.

Tran, L. (2003). *Community-university partnerships: A tool for development in Vietnam?* Massachusetts: Department of Regional Economic & Social Development, University of Massachusetts Lowell.

Wade, A. & Demb, A. (2009). A conceptual model to explore faculty community engagement. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 15(2): 5–16.

Weerts, D. J. & Sandmann, L. R. (2008). Building a two-way street: Challenges and opportunities for community engagement at research universities. *The Review of Higher Education*, 32(1): 73–106.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Kirtikara, K. (1989). *Direction of 15-year higher education long term plan*. Seminar on the occasion of 17th Anniversary of Ministry of University Affairs Foundation Day on September 28–29, 1989. Thammasat University. [in Thai]

Sinlarat, P. (2005). *The foundation of higher education*. Bangkok: Department of Educational Policy, Management and Leadership. Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]

Songkram, N. (2007). *The development of a knowledge creation model using action learning and collaborative learning for staff members in higher education Institutions: A case study of Faculty of education, Chulalongkorn University* (Unpublished doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]

Traimongkolkul, P., & Chatraphorn, S. (2012). *Research design* (7th ed). Bangkok: Kasetsart University Press. [in Thai]

Tritilanun, P. (2006). *Education institution with an emphasis on collaboration with communities to strengthen the community's capacity in drug addict prevention: A case study of Rajabhat Rajanagarindra University* (Unpublished doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]